

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno
bakalářské studium
akademický rok 2004/2005 - podzim

Mgr. Marcel Tomášek, M.A.
(tomasekm@fss.muni.cz)
konzultační hodiny: pondělí 16-18 00 hod., p. 409

SOC153: Sociální změna

Zaměření kursu:

Kurz "Sociologie sociální změny" je určen pro studenty bakalářského studia a je otevřen studentům všech oborů na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. V kreditním systému lze získat za absolvování kursu 6 kreditů.

Anotace:

Přestože otázka sociální změny bývá mnohdy odsunována do posledních kapitol sociologických učebnic, sociální změna (social change) je jedním z klíčů určujících společnost. Lze říci, že v současném českém kontextu vzhledem k její intenzitě je to klíč hlavní - mě-li bychom v tomto smyslu mluvit spíše o radikální sociální změně (radical social change). Základním atributem radikální sociální změny je závažná změna institucionálních principů společnosti. V našem kurzu trvání a změny institucí jsou předestřeny ve dvou teoretických liniích - A) institucionálního a neo-institucionálního přístupu B) přístupu systémového neboli systémové krize (Habermas, Offe). Rozlišíme regionálně sociální změny a s nimi spojené typy širších institucionálních změn. Stěžejním pro nás je přechod od komunistického uspořádání k volnému trhu ve středoevropských a východoevropských zemích, pro pochopení přechodu a základních způsobů nahlížení na něj je nutné se vrátit k jiné regionálně vymezené sociální změně - demokratizačním a tržní ekonomiku rozšiřujícím reformám v post-autoritativních jihoevropských zemích a rozsáhlé dekompozici autoritativních režimů a volně tržním změnám v Latinské Americe v 70. a 80. letech. Právě z tohoto širšího pohledu tohoto přistoupíme k otázce institucionální stability a změny v aktuální české situaci. Jaké jsou faktory změny a stability institucí, je rozhodujícím faktorem civilizační vzor demokraticko-volně tržního typu společnosti anebo podloží reálně-socialistického kulturního modelu? Do jaké míry lze mluvit o evropeizaci? V těchto souvislostech souvislosti odlišíme sociální, ekonomické a politické instituce a pokusíme se určit oblasti jejich vzájemného překryvu a jak jejich vzájemné překrývání ovlivňuje průběh sociální změny.

Organizace kursu:

Kurs Sociologie sociální změny inkorporuje v širším rozsahu problematiku politicko-ekonomických změn a jejich sociálních důsledků a je vhodný i pro posluchače z jiných kateder. Větší část textů vybraných pro jednotlivé lekce je přístupná ve složce umístěné v knihovně FSS, zbytek potřebných publikací je blokován pro prezenční studium v knihovně FSS (většinou ve dvou exemplářích). Rozsah kurzu – jeden semestr, 2 hodiny týdně (přednáška a následný seminář)

Podmínky pro absolvování kursu:

Během seminářů je očekáván aktivní přístup ke studijní látce vycházející z četby textů pro danou lekci a náležitě zpracování a provedení prezentace vybraného referátového textu (10-15 min).

V průběhu semestru bude zadána dílčí zkouška ve formě domácího eseje (tři témata-otázky k výběru) - rozsah eseje - 500 až 600 slov. Kurz bude ukončen odevzdáním seminární práce na individuálně vybrané na předem konzultované téma (v rozsahu 900 až 1000 slov), které student vstupně představí kolegům v semináři (5-8 min).

Obsahem dílčí zkoušky eseje by primárně měla být odpověď na vybranou otázku-téma, představená ve formě krátce formulované teze (na začátku) opřené o širší osvětlení tematiky (následně), vycházející ze - pro jednotlivé přednášky a semináře - zadaných textů, textů představených během seminářů a případně další četby. V rámci představení dané problematiky by měl student indikovat možné úhly pohledu na danou otázku a také vyhledat rozpory charakterizující jednotlivé pohledy, text eseje by proto neměl být pouhým převyprávěním obsahu zadané četby. Z tohoto předpokládaného obsahu bude vycházet i hodnocení (jasnost a smysluplnost formulace vstupní teze a následné její prokázání na základě argumentů vybraných z čtených textů a textů probíraných v semináři a další relevantní literatury). Seminární práce by měla být již hlubším přistoupením k individuálně vybranému tématu založeném na další četbě a konzultaci s vyučujícím (zaslání e-mailem návrhu tématu s bližším vysvětlením a navrhovanou hypotézou či předpokládaným směrem argumentace a následná osobní konzultace - korekce, upřesnění těchto).

Závěrečné hodnocení bude vycházet z tohoto rozložení maximálně dosažitelných bodů:

1. dílčí zkouška ve formě eseje - 25
2. zpracování a prezentace vybraného referátového textu, aktivita v semináři - 25
3. představení tématu seminární práce v semináři - 15
4. seminární práce - 35

a bude aplikovat podle nového Studijního a zkušebního řádu MU klasifikační stupnici odpovídající zásadám ECTS a tímto mít následující stupně s přiděleným bodovým rozsahem po celkovém součtu:

- A (výborně, 1) – 100 až 92
- B (výborně minus, 1,5) – 91 až 83
- C (velmi dobře, 2) – 82 až 74
- D (velmi dobře minus, 2,5) – 73 až 66
- E (dobře, 3) – 65 až 61
- F (nevyhovující, 4) – 60 a méně

Podmínkou k udělení zápočtu je odevzdání dílčí zkoušky-eseje a prezentace vybraného referátového textu a jejich společné ohodnocení více než 40 body.

Obsah kurzu:

1. lekce

Vývoj, evoluce, pokrok nebo hodnotově neutrální sociální změna?; místo sociální dynamiky v klasických sociologických systémech, kritéria rozlišení sociálních změn, jak srovnávat změnu v různých "koutech" globu? Jsou obměny v západních průmyslových společnostech a přechod k společnostem post-industriálním radikální sociální změnou ?

Alex Inkeles (1998) *One World Emerging ? Convergence and Divergence in Industrial Societies* Bolder-Oxford, Westview Press, Ch. 2: Convergence and Divergence in Industrial Societies, pp 25-50 (25 str.)

Průvodce krajinou priorit pro Českou Republiku Praha, Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK, Kapitola: Teoretické inspirace, pp 35-62 (27 s)

referáty:

Matti Dogan, Dominique Pelassy (1984) *How to Compare Nations* Chatham, New Jersey, Chatham House Publishers, Ch. 1: Comparing to Escape from Ethnocentrism, pp 5 - 14, Ch. 2: Comparing to Find Sociological Rules, pp 15-23 (18 str.)

Daniel Bell (1999) *Kulturní rozpory kapitalismu* Praha, Sociologické nakladatelství, Kapitola 5: Vratká Amerika: přechodné a trvalé faktory celonárodní krize - str. 179-214, a část kapitoly 6: Veřejná domácnost: o "fiskální sociologii" a liberální společnosti - str. 215- 241 (61 str.) Knihovna FSS

2. lekce

Institute a radikální sociální změna, pohled systémové krize kontra institucionální a neo-institucionální přístup

Jurgen Habermas (2000) *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu* Praha: nakladatelství FÚ AV ČR, Kapitola 1: Sociálněvědní pojem krize, str. 9-29 (20 str.), Kapitola: Klasifikace možných krizových tendencí, str. 62-119 (57 str.)

Marcel Tomášek (2002) *Systémová konsolidace transformačního režimu - prodlužovaná dočasnost jakosystém; transformační režim v ČR z pohledu analýzy krize racionality západoevropského sociálního státu*, in: J. Kebele, L. Mlčoch, S Pscheidt *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii* Praha, Matfyzpress, pp. 424-433 (9 str.)

referáty:

Lubomír Mlčoch (1997) *Zastřená vize ekonomické transformace*, Praha, Karolinum, Kapitola 1. Institucionální evolucionismus a proměny řádů, pp 13-32 (19 str.)

Claus Offe (1984) *Contradictions of Welfare State* Cambridge: The MIT Press, Introduction (by John Keane), pp 13-34 (21 str.)

David Held (1987) *Models of Democracy* Oxford: Polity Press, Ch. 7: From Stability to Crisis, pp 221-242 (21 str.)

Colin Hay (1996) *Restating Social and Political Change* Buckingham - Philadelphia: Open University Press, Ch. 6: From Contradiction to Crisis: the Structural Transformation of the British State, pp 103 -125 (22 str.)

Victor Nee (1998) Sources of the New Institutionalism, in: M. C. Brinton, V. Nee (eds.) *The New Institutionalism in Sociology* New York, Russell Sage Foundation, pp 1-12 (12 str.)

Karol Soltan, Eric M. Uslaner, Virginia Haufler (1998) **New Institutionalism: Institutions and Social Order**, in: *Institutions and Social Order* Ann Arbor, The University of Michigan Press, pp 3-12 (9 str.)

3. lekce

Demokratizační a tržní ekonomiku rozšiřující změny v post-autoritativních jihoevropských zemích

Jiří Kunc (2000) *Stranické systémy v re/konstrukci* Praha, Slon, Kapitola Španělsko, pp 127-163 (36 str.)

Juan J. Linz, Alfred Stepan and Richard Gunther (1995) *Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, with Reflections on Latin America and Eastern Europe*, in: R. Gunter, P. Nikiforos Diamandouros, Hans-Jürgen Puhle (eds.) *The Politics of Democratic Consolidation; Southern Europe in Comparative Perspective* Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, pp 77-123 (46 str.)

referát:

Leonardo Morlino (1998) *Democracy Between Consolidation and Crisis: Parties, Groups, and Citizens in Southern Europe* Oxford, Oxford University Press, Ch. 1: Actors, Institutions, and Change, pp 9-47 (38 str.)

Victor M. Pérez-Díaz (1996) *Powrot społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii* Krakow, Znak-Fundacja im. Stefana Batorego, Rozdział 1: Wylonienie się demokratycznej Hiszpanii, pp 14-68 (54 str.)

4. lekce

Dekompozice autoritativních režimů a volně-tržní změny v Latinské Americe

Felipe Aguero (1998) *Conflicting Assessments of Democratization: Exploring the Fault Lines*, in: F. Aguero, J. Stark (eds.) *Fault Lines of Democracy in Post-Transition Latin America* Boulder, North South Center Press, pp 1-19 (18 str.)

H. Veltmayer, J. Petros, S. Vieux (1997) *Neoliberalism and Class Conflict in Latine America; a Comparative Perspective on the Political Economy of Structural Adjustment*, London - New York, Macmillan - St. Martin's Press, Ch. 6: The Economic Recovery of Latine America: The Myth and the Reality, pp 123-138 (15str.)

referáty:

Laurence Whitehead (2000) *High-Level Political Corruption in Latin America: a "Transitional" Phenomenon?*, in: J. S. Tulchin, R. H. Espach (eds.) *Combating Corruption in Latine America*, Washington DC, Woodrow Wilson Center Press, pp 107-128 (22 str.)

Sara Schatz (2000) *Elites, Masses, and the Struggle for Democracy in Mexico; A Culturalist Approach* Connecticut, London, Praeger, Ch. 1 Delayed Transitions to Democracy: Mexico in Comparative Perspective, pp 1-17 (17 str.)

Howard Handelman (1999) "Waiting for Democracy" in Mexico: Cultural Change and Institutional Reform, in H. Handelman, Mark Tessler (eds.) *Democracy and Its Limits: Lessons from Asia, Latin America and the Middle East*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, pp 218-237 (19 str.)

5. lekce

Přechod od komunistického uspořádání k volnému trhu a demokratizace ve středoevropských a východoevropských zemích, jak si stojíme ke svým sousedům, jak se lišíme

Ole Norgaard (2000) *Economic Institutions and Democratic Reform; A Comparative Analysis of Post-communist Countries* Celtenham, UK - Northampton, MA, USA, Edward Elgar, Ch. 8 Emerging markets - and democracy, pp 200-216 (16 str.)

referáty:

Zdislav Šulc (1998) *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*, Brno, Doplněk, Kapitola 6. Druhá transformace mechanismu fungování ekonomiky - Spor o strategii transformace a zformování jejího scénáře, pp 71-102 (30 str.), Knihovna FSS

Fritz Plasser, Peter A. Ulram, Harald Waldrauch (1998) *Democratic Consolidation in East-Central Europe* London New York, Ch. 9: Societal and Political Cleavages, pp 147-163 (16 str.)

6. lekce

Institucionální změny, liberalizace v ekonomice, privatizace a počáteční cíle radikální sociální změny v ČR

Jiří Večerník (1998) *Občan a tržní ekonomika: Příjmy, nerovnost a politické postoje v české společnosti* Praha, Nakladatelství Lidové noviny, kapitola: Privatizace, střední vrstvy a postoje populace, str. 148 - 177 (29 str.)

Zdeněk Šulc (2002) *Vize a skutečnost české transformace; K historii sporů a strategií přechodu k tržní ekonomice (1989-1999)*, studie Národohospodářského ústavu Jozfa Hlávky 5/2002, pp 59-80 (21str.)

referáty:

Gil Eyal, Iván Szélényi, Eleanor Townsley (1998) *Making Capitalism Without Capitalists: Class Formation and Elit Struggle in Post-Communist Central Europe* London-New York, Verso, Ch. 4: Post-Communist Managerialism: Theoretical Contraversies and Social Struggles Over the Making of the New Propertied Class, pp 113-158 (45 str.) Knihovna FSS

Pavel Machonin, Milan Tuček (2002) *Zrod a další vývoj elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. Sto. Do jara 2002)*, Praha SoU, pp. 9-56 (47 str.), Knihovna FSS

Jiří Večerník (1998) *Kapitalistická obnova: privatizace a podnikání*, in: J. Večerník (ed.) *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*, Praha, Academia, str. 69-91 (22 str.), Knihovna FSS

7. lekce

Prodlužovaná dočasnost jako systém; bankovní socialismus, korupce, sociální náklady transformace a jejich odraz v sociálních normách

Martin Potůček (1997) *Nejen trh* Praha, Slon, kapitola 8: Privatizace, str. 105 - 113 (8 str.)

Quentin Reed (1999) *Korupce v privatizaci českou cestou*, in: P. Frič (ed.) *Korupce na český způsob*, Praha: G+G, str. 130-159 (19 str.)

referáty:

Jiří Kebele (1999) *Sociální náklady transformace ČR viděné časovou perspektivou*, in: M. Potůček (ed.) *Česká společnost na konci tisíciletí 2*, Praha: Karolinum, str. 11-27 (16 str.), Knihovna FSS

Alexander Nett (1999) "Tunelování", in: *Sborník z mezinárodního semináře o hospodářské kriminalitě Acta Universitatis Brunensis, Juridica No. 225*, 126-141 (15 str.)

Zadání eseje (výběr ze tří témat-otázek)

8. týden - čtecí týden

9. lekce

Radikální sociální změna v České republice - faktory změny a stability institucí - faktor civilizačního vzoru demokraticko-volně tržního typu společnosti, podloží reálně-socialistického kulturního modelu

Lubomír Mlčoch: *Restrukturalizace vlastnických vztahů: institucionální pohled*, in.: L. Mlčoch, P. Machonin, M. Sojka (eds) *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po r. 1989 (alternativní pohled)*, Praha, Karolinum, pp 21- 93 (62 str.)

Lubomír Mlčoch (2000) *Úvahy o české ekonomické transformaci* Praha: Vyšehrad, kapitola: *Jaký model pro český kapitalismus?*, str. 163 - 173 (10 str.)

referáty:

Petr Hosák (1994) *Budování kapitalismu v Čechách: rozhovory s Tomášem Ježkem* Praha, Volvox Globator, str. 108-198 (90 str.) knihovna FSS

Michal Federowitz (2000) Anticipated Institutions: the Power of Path-finding Expectations, in: M. Dobry (ed.) *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe; Lessons for Social Sciences* Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, pp 91-105 (14 str.)

Odevzdání eseje

10. lekce

Sociální, ekonomické a politické instituce - oblasti jejich vzájemného překryvu v průběhu radikální sociální změny a důsledky tohoto překrývání

Ivan Mikloš (1997) Economic Transition and the Emergence of Clientelistic Structures in Slovakia, in: S. Szomolányi, J. A. Gould (eds.) *Slovakia: Problems of Democratic Consolidation and the Struggle for the Rules of the Game* Bratislava, Slovak Political Science Association, pp 57-90 (43)

referáty:

Olga Reptová, Igor Polonec (1999) Privatizácia, in: G. Mesežnikov, M. Ivantyšin (eds.) *Slovensko 1998-1999, Súhrnná správa o stave spoločnosti* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, pp 459-478 (19 str.)

Michal Ivantyšin, Emília Sičáková (1999) Bezpečnostná situácia a korupcia, in: G. Mesežnikov, M. Ivantyšin (eds.) *Slovensko 1998-1999, Súhrnná správa o stave spoločnosti* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, pp 635-649 (13 str.) Knihovna FSS

Jaroslav Spurný (2002) *Česká kocovina*, Praha, Rybka Publishers, pp 5 - 295 (290 str.) - v knihovně FSS

Zahájení individuálních konzultací témat seminárních prací (zaslání e-mailem návrhu tématu s bližším vysvětlením a navrhovanou hypotézou či předpokládaným směrem argumentace a následná osobní konzultace - korekce, upřesnění těchto)

11. lekce

Transformační režim v ČR z pohledu evropské integrace

Luděk Urban (2002) *Evropský vnitřní trh a příprava české republiky na začlenění*. Praha, Linde, Kapitaloa 9. Česká republika a její začlňování do vnitřního trhu, pp 171-241 (70 str.)

Maarten Vink (2003) What is Europeanization and other questions on new research agenda, vyjde v *European Political Science*, Vol. 3.1, podzim 2003 (19 str.)

referát:

Bernard Chavance, Eric Magnin (2000) National Trajectories of Post-Socialist Transformation: Is there a Convergence towards Western Capitalisms, in: M. Dobry (ed.) *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe; Lessons for Social Sciences* Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, pp 221-233 (12 str.)

Marcel Tomášek (2002) Privatisierung, Post-Privatisierung und der Rechtsstaat - Das Beispiel der Tschechischen Republic, in: Christian Boulanger (ed.) *Recht in der Transformation* Berlin, Potsdamer Textbucher, str. 62-78 (16 str.)

12. lekce

Od nekontrolované modernizace ke korigované sociální změně, vnější faktory, globální změna

Klaus Muller (1995) From Post-Communism to Post-Modernity? Economy and Society in Eastern European Transformations, in: B. Grancelli (ed.) *Social Change and Modernization; Lessosns from Eastern Europa* Berlin-New York, WdeG, pp 265-287 (22 str.)

referát:

Marek Ziolkowski (2000) *Przemiany interesow i wartosci spoleczenstwa polskiego: Teorie, tendencie, interpretacje* Poznan, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Rozdzial 1: Przemiany spoleczenstwa polskiego w ostatniej dekadzie XX wieku w perspektywie dlugiego trwania, pp 13-52 (39 str.)

Ukončení individuálních konzultací témat seminárních prací